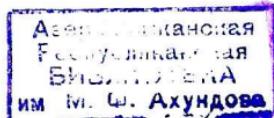
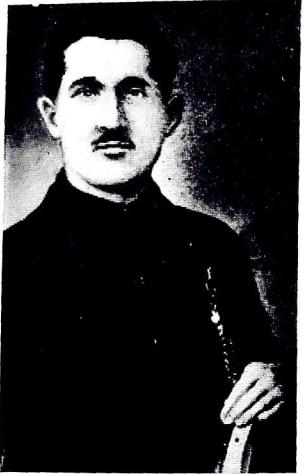

Фиридун Шүшінські

АЗӘРБАЙЧАН
ХАЛГ
МУСИГИЧИЛӘРИ

БАКЫ
ДАСЫЧЫ
1985

Баһадыр Меһралы оғлу

ОНУ ел арасында Меһралы оғлу Баһадыр дејә чагырардылар. Көркемли ханәндә, көзәл мүзлім кими таңымышды. Баһадыр 1883-чү илдә Шуша шәһәринин «Чухур мәһәлләсін»дә даббаг айләсендә дүнија көз ачмышды. Меһралы киши мусиги һәвәскәрли иди, јахши гармон чаларды. Одур ки, Баһадырын мусигичи олмасыны иетојирди. Сәккиз јашында атасы оны Молла Ибраһимин мәктәбінә гојур. Молла Ибраһим өз мәктәбінә јалызы көзәл сөси олан чаван ушаглары гәбул едіп онлара фарс, түрк дилләренің өфрәтмәклә бәрабәр классик муғамлардан дәрс дә кечирилди, шәбиңкәрдәнлиг өфрәрди. Гарабағын бир чох көркемли муғам усталары Молла Ибраһимин мәктәбіндә тә'лим алмышдылар.

Баһадырын олдугча зил сәснин вә шәхси иste'дадыны нәэрә алан мүзлімнен онун илә хүсүсү мәшгүл олурdu. Онын заһмети нәдәр кетмәди. Кәңч Баһадыр мусиги елмине камил јијәләнді, фарс дилинин мүкәммәл өјрәнді. Молла Ибраһим дәфәләрле тәләбәләрни дејәрди:

— Муғам мусигисинә јијәләнмәк үчүн, хүсүсилә Сә'ди, Йағиз, Өмәр Хәjjам, Низами кими бөјүк шәнирләрниң гәзәлләрни охумаг үчүн фарс дилини, Фузули, Закир, Сейид Эзим, Тоғиг Фикрәти дәрнәндә баша дүшмәк, аяламаг үчүн ана дилинин инчәликләрниң өјрәнмәлісінин. Бүнләре билмәдән мусигичи олмаг мүшкүлдүр.

Баһадырын бир ханәнда кими пүхтәләшмәсіндә атасынын да мүәжжәп тә'сир илмушды. Меһралы киши өз оғлұна даббаглығ сәнэтини өфрәдирди. Баһадыр мәктәбдән ево гајыдандан соңра атасының дүкәнине кедәр, орада көн ашылајарды. Наңар вахты гоншу сәнэткарлар Меһралы кишинин дүкәнине жығышардылар... Меһралы киши иш дост-

ларынын хәниши илә гармон чалар, Баһадырса «Секаһ» үстүндә зүмә зүмә едерди.

Меһралы киши мусиги мәчлисларинә, ел шәниліккләrinе дә'вәт олударкән көзәл сәсли оғлunu да өзү илә апарарды. Бу мәчлислардә Баһадыр өзүнүн инача вә зил сасы, ширин иәфесине пәнинки атасыны, нәм дә бүтүн мәчлис әһлини хошжал едерди.

Баһадыр өз үзәрнәде чидди чалышар, мәһәллә тојларында јерли ханәндөлөрни охумагларына дигрәт јетирәр. Фүзулинин, Сейид Эзимин, Закирини, Натэваниның гәзәлләрниң әзбәрләрәрди. Оны ханәндәләрдән ән чох Шәргин бејүк мүгәниниң Чаббар Гарягды оғлunuң сәнәти марагандырарды.

Баһадырын иштәрни јашы тамам олана артыг Гарабагда бир ханәндә кими мәшнүр иди. О, тарзән Мәшәди Җәмил вә Балача Грикорла тез-тез шәһәр јохсулларынын мәчлислерине дә'вәт олунурdu.

ХХ әсрин әввәлләрнәдә иш Меһралы оғлunu Шәки, Ширан, Кәнчә, Превэн вә Тифлис мәчлисларина, тој шәниліккләrinе дә'вәт едерди. Истә'дадлы ханәндә һәтта Иран мәчлислерине да дә'вәт олунумышdu. Баһадыр нарада чыхыш етмисе, Азәрбайҹан мусигисинин гызын тәблигатчысы олмуштадур. О, ejni заманда Шушада вә Агдамда верилән театр ташмаларының фасиләләрнәдә вә «Шәрг концертләри»ндә мүәффәғијәтли чыхышлары илә динләјипләрini һөрмәтини газаныштырды.

Азәрбайҹанда Совет һакимијәтинин гурулмасы бүтүн сәнэткарлар кими Баһадырын да һәјатында дөңүш яратды. О, тарзәнләр Аббастулага, Аллаһјар Чаванширов вә мәшнүр гармончу Абуталыб Қәрбәләји Мухтар оғлу, сопралар иш оғлу тарзән Мәшәди Җәмил илә үзүн илләр халы шәниліккләrinde, драм театрларында, мәдәнијәттә вәләрнәндә. Гызыл Орду һиссәләрнәдә вә колхоз чөлләрнәдә зәһмәткешләрә мәдени хидмәт көстәрди.

Баһадыр Меһралы оғлу сөзүн там мә'насында уста ханәндә иди. О, бүтүн муғамлары пәсәдә вә зилдә асанылығы охудурdu. Мусигини на хырдаламаз, нә дә парчаламазды, нәм дә артыг халлар вурмазды. Һәр шеи нечә дејәрләр, өлчүк-бичорди. Охудугу муғамын бир күшәсии на гәдәр ширип иәфәсләрә, дузлу халларла вурса белә, оны икى дәфәдән артыг тәкрап етмәзди.

Шәрг мусигисиндә беҙ бир чидди گанун вар: Мүғанин охудугу мусиги парчасынын вә жаҳуд муғамын күшәсисин на гәдәр хошакәлән, ширин иәфәсләрлә вуурса-вүрсүн оны икى дәфәдән артыг тәкрап етмәмәллidiр. Она көр ки, артыг халлар, күшәләр нә гәдәр хош сәсләнсә белә, мусигиниң тәравәтиниң азалдыр. Экәр мүәјјән бир күш, иәфәс вә жаҳуд зәңкуләре динләйничине воччада кәтирәрсә, пистәр-истәмәз јеринди ханәндәж мүраачын едер:

— Нәнәм гурбан, оны бир дә, бир дә!

Бу нала ән чох Иран мусиги мәчлислеринде тәсадүф етмәк олар. Фарсларын бир күш вә нәфәсдән хошлары кәләндә дәрһал јерләрнәдән гышыларлар:

— Мүкәррәр, мүкәррәр* вә жаҳуд: «Гурбан ешгәт»** вә с.

* Бир дә, бир дә.

** Ешгина, һәвәсине гурбан.

Тәэссеүф ки, бә’зи мұасир ханәндәләр етика, гајда қөзләмирләр. Бир нәфәси, bogazы вә күшени тез-тез, јерли-јерсиз тәкрап етмәклә дин-ләйчиңни јорур, мұғами бағылашдырылар.

Меһралы оғлу Баһадыр әсл милицы мүгәнни иди. «Гарабаг мәктәбі»нин бүтүн иғафчылығы гануналарына бир ханәндә кими риајт етмәкдә сон дәрәчә ештијатты иди. О, бүтүн варлығы, дүшүнчеси илә халг мүсигисине бағылди, мусигидә јад елементләрден хошланмазды. О, Азәрбајҹан мүсигисине хас олмајан «Иран зәнкүләләри» вурмазды.

Баһадыр күшәханлығыда, сез сечмәкдә, гәзәлханлығыда белә уста иди. О, мұғами тамам-дасткаһ охујаңда жалызы бир гәзәлдән истифадә едерди. Сөзчүлүјә, мејханәчиләрә вә гәсидәчилијә јол вермәзди.

Меһралы оғлунун репертуары көпшіл вә рәпкарәнни иди. Мүгәнни һәмишә мәчлис әһлишин зөвгүнә уйгын маһны вә сез сечәрди. О, халғын руынна, мәңәни алемнина бағлы олмајан, дәврүн тәләбләрни чаваб вермәйен бағыа, шит, пиним меjhана «маһнылыры» охумазды.

Баһадыр дәфләрлә Загафгазија мигјасында кечирилән мусиги вә халг ярадычылығы олимпиадаларында иштирак етмиш, һәмишә фәхри јерләре лајиғ көрүлмуштур.

1934-чу илде мај айынын 30-да Тифлисдә Загафгазија халлары инчәсәнтин олимпиадасы башланды. Һәмми олимпиадада 1.900 нә-фәр иштирак едири. Загафгазијанын ән мәшүүр ханәндәләри, чалғычылары вә рәг'усталары бураја дә’вәт олумышудулар. Бөյүк мұваффәгији тәттәлә чыхыш әдән Меһралы оғлу Баһадыр олимпиаданын иккинчи мүкафатына вә Загафгазија Мәркәзи Ичранайә Комитетинин иккинчи дәрәчәләи Фәхри Фәрманына лајиғ көрүлдү. Дәвери мәтбуатда онун һагтында жашы рә’јләр дәрәч едишли.

Меһралы оғлу Баһадырын сәсін, зәнкуләсі о гәдәр чинкүлтили вә галтанды иди ки, 3—4 километр мәсәфадән ешидилирди. О, «Нејраты», «Гатар», «Күрдү-Шашназ» кими зил сәс, чошгүн зәнкулә тәләб әдән мұғамлары сәрбәст охуярды.

Мен Баһадырын сәсінін илк дәфә 1931-чи илдә ешитмишем. О заман ханәндә Баһадыр өз дәстәсін илә Шушанын «Чанахала» адлы сеңәрәнкаһында чалыб-чагырарды. Мәним алты жашым оларды. Нәр ахшам мән, атам, соҳа вахт әмми гәссаб Шәмиллә өз гојун-гузы сүрүмүзү вә Ханлыг аттарыны гарышламаг учун «Чанахала»ја чыхар, орадан да «Жел дәйнрманы»на енердик. Мәңз һәмин жај ајларында Шушаја истираһәтә калән жүзләрла адам «Чанахала»ја сејра чыхар, чыдыра та-маша әдер, «Чанахала»да Әвәз бәйин гәпвәханасында чај-кофе ичиб динчәләрдиләр. Бир соҳлары да аңач Меһралы оғлу Баһадыры динләмәк учун нәр ахшам бураја топлашардылар. Тәсадүфи дејилдир ки, көркәмлән әдіб Мирзә Чәлил Мәммәтгүлүзәдә (Молла Нәсрәддин) да «Чанахала»нын навасынын соҳа хошладығындан нәр ахшам ушаглары ила бураја кәзәмә жыхарды. 1931-чи илни жај фәсли Мирзә Чәлил ар-вады Һәмидә ханым вә ушаглары илә бизим евә дүшмүшдү.¹ Мәним әмми арвады Абыһәјэт Һәмидә ханымын гоңуму иди.

Мирзә Чәлил «Чанахала»ны Шушанын бүтүн сеңәрәнкаһындан

¹ Бах: Һәмидә ханым Чавашнур. Мирзә Чәлил һагтында хатирәләрим. Бакы, 1967, с. 183.

Меһралы оғлу Баһадырын дәстәси. Солдан гавалчалан Абуталыб, гармончы Йусиф Баһадыр, тарзән Нәриман Баһадыр оғлу.

даһа чох хошларды. О, һекајәләрпин биринде бу јерләрин мәнзәрәсизни, көрдүкләрпін гәләбәлији голәмә алмышды.

Гәйвәхана саһиби Әвәз бәй Мирзә Чәлил хүсүсен етирам вә нәрмәт бәсләдијиндән кәнарда тәк армуд агачынын алтында маса гојдурмушуда. Мирзә Чәлил бурада тәкә чәләшшәрди... Мирзә Чәлилиң «Чанахала»нын аб-навасынын шапранәлпүнин савајы Баһадырын көзәл охумагы да риггәт кәтирилди. О, әмимә дејирди:

— Бу кишинин охумагы мәни валең едири. Һәм устадыры, һәм дә тә-シリп охуяр.

Әмим дә онун сөзүнү тәсдиғ едәрди:

— Дүз бүйүурсунуз, Мирза, чобантар дејирләр ки, Баһадырын сәсін Халифәли чајына, һәтта Гајбалы кәндина белә чатыр.

Догрудан да Меһралы оғлу Баһадыр «Гарабаг шикәстәси» охујанды онун сәсінни узаглардан ешитмәк оларды. О вахтлар Хан Шушински «Шәһәр булварында» охујарды. Баһадырын сәсінни ешидәндә о да «Гарабаг шикәстәси»нни башларды. Нәр иккى ханәнда араларында 2 верстләрлик мәсәфәнін гәт едиб, санки, бир-бирилә Гарабаг бүлбүлләрни кими жарышардылар.

Меһралы оғлу Баһадырын сәсінни мән «Чанахала»дан башга мә-һәлләмиздә олан тојларда вә шәһәр клубунда верилән концертләрдә белә чох ешитмишем. 30-чу илләрин жај ајларында Шушада бир чан-ланма оларды: нәр жандан истираһәтә кәлән мәдәнијәт хадимләре — шапрләр, бәстәкарлар, язычылар, рәсесамлар, ханәндәләр, бир сөзлә,

инчэсэнэт хадимләри бураја топлашар, истираһэт едәр, һәм дә јерли әналија вә кәзмәјә қәлән гонаглара мәдәни хидмәт едәр, әдәби-бәдни кечәләр, Шәрг консерләри вә театр тамашалары көстәрәрдиләр. Сәнэт достлары кими Мәһралы оғлу Баһадыр да халга мәдәни хидмәтин тәшиклиниңде јахындан иштирак едәрди. О, мүнтәзәм олараг театр тамашаларының фасилләриндә вә «Шәрг консерләри»ндә Сејид Шушински, Зүлфү Адыкәзәлов, Хан Шушински, Пәсхан Чәлил (Ашыг Чәлил), Қамрабәйим, тарзән Аббасгулуага, Исп Әлијев, Алланҗар Чаванширов, гармончы Ләтиф Әлијев, Абуталыб Қәрбәлајы Мухтар оғлу, Йусиф Йусипов вә башгалары или чалыб-чагырарды.

Мәһралы оғлу Баһадыр ел арасында маһиәр бир хәнәндә кими танынмагла, ejni заманда гајғыкеш бир мүәллім кими дә шөһрәт газанмышды. Ону кәңч иәслин мусиги тәһисли јахындан марагландырырды. Көзәл сәси олан ушагларын қәләчәји ону дүшүндүрүр, нараһат едири. Одур ки, мүғәнни Ағдамда шәһәр пионерләр евинин нәздиндә «Сәс дәрнәји» тәшкит еди. Бундан соңра кәндбәкәнд кәзиб мәктәбләрдән сәси олан ушаглары сораглашыб тапыр, дәрнәје дәвәт еди.

Беләликлә, Баһадыр мүәллім 1940-чы илә кими Ағдам шәһәр пионерләр евиндә чалышмагла, сәси олан кәңчләрә Азәрбајчан халг мусигисинин сирләрини өјрәдири. Һәтта гоншу рајонлардан белә Баһадырын јанына кәлиб ондан дәре алардылар.

Исте'дадлы сәнәткар Гарабағда бүтөв бир мусигичиләр нәслини јетишдириб, тәрбијә етмишди. Әбүлфәт Әлијев, Іагуб Мәммәдов, Саһиб Шүкүров кими адлы-санлы мүғәнниләр Мәһралы оғлу Баһадырдан дәрс алмышдылар.

Мәһралы оғлу Баһадыр 1940—1945-чи илләрдә Азәрбајчан Дәвләт Филармонијасында чалышмыш, тарзән Мәммәдхан Бакыханов вә каманчачы Ваго Мелкумовун мушајиәти илә чыхыш етмишди.

Өмрүнүн сон 16 илнин јенидән кәңч мусигичи кадрларын тәрбијәсүнә һәср етмиш Мәһралы оғлу Баһадыр 1946—1962-чи илләрдә Узејирбәј Һачыбәјов адына Ағдам мусиги мәктәбиндә муғаматдан дәрс демишидир. Һазырда концерт салонларында динләјичиләрин һөрмәтини газанмыш бир чох мүғәнниләр оидан дәрс алмышлар.

Өмрүнүн 60 илнин Азәрбајчан милли мусигисинин тәрәггисинә һәср етмиш көркәмли хәнәндә Мәһралы оғлу Баһадыр 1962-чи илдә Ағдамда вәфат етмишди.

